

Nyergestető, a nemzeti kegyelet örökmécse

Vajon képes-e magyarságuk öntudatát felébreszteni? –
beszélgetés dr. Balázs Lajossal, a Csíkszeredában élő néprajztudóssal

Nyergestető Székelyföldön, Hargita megyében, a Keleti Kárpátok nyugati oldalán, az Alcsík és Kászon közötti hágó vízválasztójánál található, 878 méter magasan. 1849. augusztus elsején, alig két héttel a világosi fegyverletétel előtt itt zajlott a szabadságharc egyik utolsó csatája. Hatalmas túlerővel, az egyesített osztrák császári és a cári orosz sereggel néztek szembe a székely katonák. Az ütközet vezérei Gál Sándor tábornok és Tuzson János alezredes voltak. Küldetésük elsősorban a szoros védelme volt a Moldva felől beözönlő cári csapatokkal szemben. A túlélők beszámolója szerint hét órán át hősiességen védték a szorost, aztán a hatalmas túlerő, a tizenkétezres osztrák–orosz sereg felmorzsolta a néhány száz székelyt, alig maradt belőlük hírvivő. A környező falvakban sokan még ma is azt tartják, hogy egy áruló vezette a hátukba az oroszokat. A katonai jelentés nem beszél erről.

A székelyek hőstettéről sokáig nem tudott a nagyvilág – nem úgy, mint a 300 thermopülai görögőről –, a nyergestetői katonákról „nem beszélnek, / hírük nem őrzi legenda, / dicsőítő harci ének” – írja Kányádi Sándor, a szavak vándorköszörűse.

A történészek a vesztett csaták közé sorolják a nyergestetőit, a néprajztudós Balázs Lajos megcáfolja ezt, mert a csata helyszíne a magyar lelkekben, elmékben, a közösségi emlékezetben időben és térben nemzeti kegyhellyé magasztosult, a sok száz ágkereszttel, kopjafával és az első emlékoszloppal a szabadságharcos székely honvédek bátorságának, honzeretetének, az elesettek és a túlélők erkölcsi nagyságának, a magyarság összetartozásának örökmécseivé vált.

Nyergestető. A lelkiismeret ágkereszteskopjafás temetője címmel jelent meg 2018-ban a Gutenberg Kiadó gondozásában dr. Balázs

Lajos könyve, amely addigi kutatásait foglalja össze, és amelynek alcíme is sokatmondó: A nemzeti kegyelet néprajzi földrajza. A kötet magyarországi bemutatóján, a Jókai Anna Szalonban beszélgettünk először, ám azóta is több tanulmánya látott napvilágot e témában, s ezért is kértem újbóli beszélgetésre. Az az érzésem, hogy Nyergestető spiritualitása megfogta és nem engedi.

– Mindig is éreztem a helynek valami különös kisugárzását. A nyugati szakirodalomban a helyeket kétféleképpen minősítik: valós hely és nem hely. Valós hely alatt azt értik, ahol valami különös történt, történik. Ez Nyergestető, a valós hely! Régebben is beszélgettem erről szomszédokkal, ismerősökkel, de az igazi kutatást – hosszas őrldés után – 2016-ban kezdtem el. Kezdetben olyan felszínes, akár szilánkoknak is nevezhető információim voltak. Közben Csíkszentdomokoson az emberi sorsfordulók szokáskultúráját tanulmányoztam: a születés, házasság, halál falusi folklóráját, szokásrendszerét. Mert sorsunk tele van átmenetekkel, ezek mind szervezői is életünknek. Ez a három szokásvilág tulajdonképpen az egyénre és az egyénhez kötődő szűkebb közösségre vonatkozik. Itt, Nyergestetőn viszont megéreztem, hogy mindez egy emberi közösséget érint, egy etnikumot, a székelységet, de nemcsak őket, hanem általában egész Erdélyt, de a magyar nemzet sorsának alakulását is.

Pedig egy vesztett csatáról van szó, minden szomorúságával, bánatával, szeretteink elvesztésével, a csalódottságával együtt.

– Egy vesztett csatáról van szó, és mégis sorsfordító! Attól fogva másképpen alakult a nemzet sorsa, helyzete az egész magyar történelemben, mert megpróbálták, bátrak voltak, életüket adták a hazának!

Ezért nyernek értelmet a kutatásban érzelmekhez kötődő fogalmak is? Könyvében ezért nem is a csata ténszerűségét kutatja, hanem annak szellemiségét, erre kérdez rá adatközlőitől? Talán arra is gondolhatunk, az önfeláldozó halál a jövőt is alakíthatja? A profán történetet és annak szakralitását követte nyomon?

– Kérdése eszembe juttatja az egyik adatközlő vallomását arról, hogy mit jelent neki Nyergestető mint kegyeleti hely. Azt mondja, ez olyan, mint egy GYÓNÁS! Az ember lelke megnyugszik, feloldozást kap, ha elmegy oda, a helyszínre, még akkor is, hogyha titokban tette, mert a 19. században, de sajnos a 20.-ban is csak surranva lehetett meggyűjtani a bokrok között egy-egy gyertyát, elmondani egy imát, aztán továbbosonni... **Nyergestető azontúl, hogy egy nagy történelmi sodrásnak egy kis része, mégis érzékelteti az egyénnel, az egyénben is, hogy ott érte is történt valami.** Gyönyörű az a megfogalmazás, hogy itt név szerint senkinek nincs halottja, mégis mindenkinek van, mert nemzetünk van ide eltemetve. Még akkor is, ha nemzetünk egy kis elenyésző része, de mindenki

magáénak vallja. No, ez a fajta sugallat, ez az érzésvilág, amely vonzza az embert, hogy visszatérjen. Párhuzamot látok egyébként Csíksomlyó mint szakrális és Nyergestető mint profán búcsújáró hely között.

Történelmi tény, hogy pár órára a több száz székely katona feltartotta a tizenkétezer főnyi egyesített osztrák–orosz sereget. Sokan sokféleképpen mesélik az esetet, balladisztikus homály fedi a teljes igazságot, de az valós – az adatközlők, az ágkeresztes kopjafák állítói, a szalagok feliratai is azt igazolják –, hogy bizonyos kiélezett helyzetekben az emberek képesek a hősiességre, valami megismételhetetlen tette. Manapság mintha nem mernénk erről beszélni, szemérmesen hallgatunk róla, vagy túlságosan szentimentálisnak tartjuk az ilyen megfogalmazásokat. De igenis, a nemzetért tenni gondolata (egy elenyésző kisebbséget leszámítva) mindenkiben szikrát fog.

– Az önbecsülésnek nagy szerepe van az ember személyiségének kialakításában. Példa-

Nyergestető, a nemzeti kegyelet örökmécsese

képek, minták kellene, még akkor is, ha történelmünk során ezek nem feltétlen sikeres kimenetelűek. De nem a megadásról, nem az árulásról, nem a közönyről szólnak. Hanem arról, hogy kiálltak értünk!

Akkor is, ha majd kétszáz évvel ezelőtt adták az életüket, akkor is értünk, a ma élőként is?

– Mert ki tudja, ha nem történt volna így, mi most hol volnánk, mit mutatnánk fel az emberiségnek, elsősorban az európai népeknek? Hogy rajtunk csak úgy egyszerűen át lehetett lépni? Mint a kicsi patakon, hogy a túlsó partra jussunk? Nem! Volt merszünk megállítani, ha csak órákra is, az óriási haderőt. Volt merszünk, ahogy 1848–49 egészében, úgy, ahogy 1956-ban is szembe mertünk szállni a gonosszal, az óriási ellenféllel, akár a nemzet részeiben is. Egyébként én a nagy dolgokat mindig a kicsikben látom, a pici egységekben, abból nőnek ki a nagyok. Szóval, ez egy olyan erkölcsi hajtóerő, amely éltet, amely arra készítet, hogy a fejünket felemelve és ne szemlesütve járjunk ma is a világban.

Hogyan vált Nyergestető különös emlék- és kegyhelyé? Ennek tanulmányozása néprajzosként is nagyon izgatott. Furcsállhatja, de kiindulópontnak a közönyt tartom, amelyet a veszített csata utáni lelki benuulás válthatott ki, és tartósított majdnem 50 évre.

Vagy a szabadságharcot követő rettenetes megtorlás válthatta ki, hiszen tábornokokat, politikusokat végeztek ki, vagy hosszú időre börtönbe zárták őket. A megfélemlítés minden hatalom véres eszköze. Vagy a kezdeményező „késlekedett” – írja Balázs Lajos *Az emlékezés különös története* című tanulmányában.

– Igen, az ő megjelenése kellett a kimozduláshoz a „látszatközönyből”. Ő volt Ábrahám István, a csíktusnádi születésű kovácmester, a székely Héphasztosz, aki már régóta Bukarestben élt és dolgozott. 1896 nyarán a budapesti millenniumi ünnepekről látogatott haza, és döbbenet tapasztalta, hogy a hősök sírjára még egy keresztet sem állítottak. Dühében sietve intézkedett, kérésére „a Bukarestben lakó / székely honfiak / és honleányok” gyorsan összegyűjtötték a pénzt

az obeliszkre, erre egy szép kereszt is került, az emlékművet Paulini János csíkzsögödi kőfaragómester készítette el. 1897. augusztus 8-án ünnepélyesen felavatták az emlékművet 5000 ember részvételével, akik száz szekérral érkeztek Csík, Háromszék és Brassó megyéből. Ott volt Csík vármegye főispánja és Tuzson János nyugalmazott alezredes is. Érdekes a Kézdicsomortánban született Király István visszaemlékezése is: „Ennél az emlékműnél a kászonalcsíki járás községei minden évfordulón megemlékeztek e napról, egészen 1920-ig. Aztán a románok az ünnepséget nem engedélyezték.”

Kezembe vettem Románia útikönyvét, a Panoráma adta ki 1973-ban, ebben Nyergestető sem földrajzi, sem történelmi, sem néprajzi szempontból nem létezik. Egy szó sem esik róla! A román és magyar kommunista pártpolitika azonosságának tökéletes példája.

Egyik kutya, a másik eb. A könyvében két gyönyörű, megsárgult régi képet nézgetünk az avatásról, az egyik Kömény Pál csíkszentmártoni tanítóé, a másik a szintén tanító feleségének, Kató Piroskának a családi gyűjteményéből való. Piroskától meg is kérdezte Balázs Lajos, honnan van a fénykép. „Ezt a képet nagyszüleimtől örököltük. A nagymamának az édesapja itt esett el Nyergestetőn. Potyó Antalnak hívták. Kozmászon az emlékoszlopon a neve reá van vésve. A kép ott volt nagymamáéknál, s ők kihaltak, s akkor átvittük Lázárfalvába, mert én oda valósi vagyok, s akkor a szüleim is elhaltak, s akkor elhoztam ide Szentmártonba, ahova férjhez hoztak, 16 évvel ezelőtt... Mát maradjon el, mikor ez egy családi érték? Most es kéri mindig az iskolába es a tanárok.”

– Én hajlok arra is, hogy az obeliszk állítása előtt már kialakult a kegyelet és a végtisztesség megadásának igénye, amit egy hiányérzet táplált a környék lakosságában. Merthogy a halotti szertartás minden mozzanatát köteles az ember, a keresztény ember betartani. Van egy mondásunk: halottról jót vagy semmit. Tehát a halott makulátlan, az élő ember meg nem ítélni, neki kijár a végtisztesség! És itt ez annak idején elmaradt. Volt egy különös érzete a közösségi mulasztásnak. Nos, akkor valaki elkezdte...

Összekötözt valaki egy ágkeresztet?

– Pontosan, letört valaki egy ágat, még egyet, azt keresztbe tette, tették azután egyre többen, *imolával, egy hosszú szárú fűvel vagy hánccsal* kötözték össze, de én találtam olyat is, hogy cipőfűzővel. A szabadságharc elvesztése után, de Trianon után is sokáig nem lehetett piros-fehér-zöld szalagot tenni rá, de ezen is túlléptek. Március 15-e tájékán már nyílt a hóvirág, abból fontak koszorút. Zöld volt a fű, vásároltak hozzá a szövetkezeti boltban piros vásznat, abból vágtak szalagot. Így mégis megkapta a nemzeti színet, értékét, erkölcsi súlyát, és aki kötözte, hozzáadta az imáját. És törlesztett. Volt, aki évente fölmászott a nyeregbe törleszteni a tartozást. Ez csodálatos.

Kászoni, kozmási adatközlőim beszéltek arról, hogy az emlékművel átellenben található a hősök temetője: ott, az erdő ölén, 100 méterre az emlékműtől, ahol a székely ágyúk voltak beásva, létre-

Él a hősök emléke

jött egy másik emlékhely: helyben letört ágakból összekötözték keresztbe. A környék falvaiban, Kozmásban, Lázárfalván, Szentmártonban senki sem tudta megmondani, hogy ki lehetett az első, aki ágkeresztet szúrt le. Csak annyit mondtak: „Mikor arra jártunk, pedig tilos volt, belopakodtunk, bicskával rést vágva a bozóton, leszúrtunk mi is egy keresztet, gyertyát gyújtottunk, elmondtunk egy imát, és mentünk tovább.” Próbálták levezetni fájdalmukat azzal, hogy megalkották az ágkeresztes temetőt. Egyik tanulmányomban analóg példaként Szergej Jeszenyint idézem, aki a *Hazatérés a szülőföldre* című versében így ír a szovjet hatalom tetteiről: „A templomunkban nincs ikon, / kereszt sincs. Tegnap mind kidobták. / Hogy jut égbe az imádság szava? / Én titokban az erdőre megyek, / nyárfák elé letérdelek: talán segít...” A nyárfa az oroszok szent fája. Majd minden népnek van szent fája. Erdélyben, Székelyföldön a fenyő a kultikus fa. Ha nem temethették el halottjaikat avatott temetőbe, akkor fiktív temetőt alkottak a fenyves ölén, ahol sűgva, bűjva, de elmondhattak az elesettekért, a nemzet névtelen halottjaiért egy Miatyánkot. Ezért nevezem Nyergestetőt székely katakombának is. Egy másik adatközlőm mondta: „Mindig hidegrázásom volt, amikor láttam az apró keresztet, és tudtában voltam annak, hogy ez egy tömegsír. Akkor volt még olyan, hogy kőből kirakták a földre a keresztet, s melléje kirakták azt is, hogy: *Éljen a magyar szabadság, éljen a Haza!* Apró kőből, fehér apró kőből, amit a patak medréből szedtek.” Ezek maradványait még 2016-ban is megtaláltam – teszi hozzá a néprajzkutató. Március 15-e környékén, nem a napján, hogy „ne legyen feltűnő”, csíkszentmártoni, kozmási, bánkfalvi tanítók – megbeszélve néhány szülővel, 25-30 gyereket régi, hosszú szekerekre ültettek fel – tsz-látogatás címén Nyergestetőre mentek kirándulni. Az egyik tanító emlékezése szerint Petőfi- és Kányádi-verseket szavaltak, uzsonnáztak, majd az énektanár által betanított '48-as nótákat énekelve ereszkedtek le a szekerekkel a nyereg szerpentinjein. Mondják, egyszer sem árulta el őket senki.

Mint a népköltészetben, szájról szájra, apáról fiúra, anyáról leányra szállt a hősök tette és neve? Aki nem is élt még akkor, úgy

mesélt, mintha ő is ott lett volna? És talált olyanokat, akik a csatáról, az árulásról is beszéltek?

– Ebben épp ez a különös, hogy a múltból, a történelemtől olyanok szólnak, akik közvetlenül nem éltek meg az eseményeket, mégis a rájuk hagyományozottak tudatában a szemtanúk hitelességével beszélnek róla. Az egyik kászonyfalusi adatközlő azt mondja, hogy sokáig a fonóban és szombatonként, amikor a férfiak a kocsmában összeültek, örökké erről beszéltek. A leggyakrabban szóba jött maga az árulás ténye. Íme, egy másik kérdés, ami sohasem oldódott meg: ki volt az áruló? Ki volt az, aki az orosz csapatot rávezette hátulról a székely katonákra? Küldözgettek engem hol Feltízre, hol Altízre, hol Dobolyba, szóval azért mégiscsak sejtették, ki lehetett az, aki elárulta őket. Ez a három település mind kászoni falu, ezekből lehetett egyvalaki.

Akit beépítettek, és busásan megfizettek. A történelem során mindig így volt és ma is így van. Talán az a különbség, hogy akkor az áruló elbujdosott, és hallgatott, mint a sír. A mai nemzetárulók hangoskodnak, nem is szégyellik tettüket, a „hitelesség” kedvéért túlzottan gesztikulálnak, szinte táncot lejtve adják elő hazugságaikat. Ezekon a színjátékokon pedig a Nyugat lezüllesztésén dolgozó liberális, szocialista, kommunista nagyközönség a hőst veti meg, nem pedig az árulót.

– Pontosan, elég csak a brüsszeli parlamenti közvetítéseket megnézni. Nem rettennek vissza a hazaárulás stigmájától sem. Képesek a hazájukat elárulni, nekik mindegy, hogy a nagy többség számára ez milyen következményekkel jár. A pillanatnyi haszon, a pillanatnyi nyereség öröméért, a hatalom megszerzésének reményében teszik.

Ma Nyergesztető a nemzet nagyságát, derekas helyállását testesíti meg. Olyan mély szimbólum, amelyet nem szabad kiveszni hagyni a magyarság emlékezetéből. És e felé tart a kopjafaállítás folyamata. Több száz sírjelet Magyarországról hoztak. Igazolja, hogy az egymásra találás, az egymáshoz való tartozás és ragaszkodás nagyon-nagyon fontos erkölcsi erő. És ez hatással van az elszakított nemzetrészekre is. Ma már szinte egy kopjafaerdőt telepítettek ide, megtűzdelve nemzeti színű szalagokkal, rajta az üzenetekkel.

A kopjafaerdő egyenkénti számbavétele

Amikor befejeztem a terepmunkát, 2017 szeptemberéig 340 kopjafát számoltam össze, ma már ez 400-nál is több. Sokan kérdezik, ki állította az első kopjafát. Egyértelmű választ én sem kaptam rá adatközlőimtől, de amikor elkezdtem az adataimat időrendbe állítani, akkor elém ugrott egy dátum a felirattal: Lelkiismeret, 1988. Valaki legyőzte magában a félelmet, nevét még nem adta hozzá, de lelki vívódását igen. Tehát az első kopjafát nem egy ember állította, hanem a föléje magasodó LELKIISMERET!

A román állam, ha törődne polgárainak a múltjával, akkor kezdeményezhetett volna egy ásatást, de hát ne is ábrándozzunk, ez nem történhet meg. Pedig bebizonyosodhatna, hogy csakugyan hol fekszenek a hősök, miért szent az a pár négyzetméter, és talán arra is fény derülhetne, hogy pontosan hányan haltak meg. A csontleletekből, maradványokból ki lehetne következtetni, ki kicsoda, és megadhatnánk nekik a végső tisztességet.

Személyes és telefonbeszélgetéseink során többször is említette, hogy a lelkiismereti emlékezés minden formája valamiféle „csak azért is”-ből, dacból indult. Balázs Lajos néprajzi munkáját, hivatását is egy ilyesfajta hozzáállás indította el? Hiszen szülei kulákként kerültek, ezért a kis Lajost kizárták az iskolából.

– A hetedik osztályból már kizártak. Pedig én tudatosan értelmiségi ember szerettem volna lenni, és erre édesanyám is sarkallt. Ám léptenyomon akadályokba ütköztem.

Édesanyja sarkallta, aki csíkkászoni születésű, de Bukarestben cselédként dolgozott sokáig?

– Már 12 éves korától cselédlány volt, és „felvitte” a házvezetónői beosztásig. Húsz évig dolgozott egy gazdag zsidó családnál, amelynek vagonyára volt Pítestben. Amikor a zsidóüldözés híre ide is eljutott, ők elmenekültek az országból, és teljes vagyonukat édesanyámra akarták hagyni. Ő természetesen ezt nem fogadta el, neki tartása volt, ilyenfajta vagyonból nem akart meggazdagodni, maradt annak, akinek érkezett. Ötgyermekes szegény családból származott, és élte tovább az életét sok-sok daccal – valóban. Én pedig követője lettem, s máig is az vagyok.

Soha nem adta fel az álmát! Igaz, hogy akadályokba ütközve, csak késleltetve vették fel az egyetemre, de már ott a folklór közelébe került?

– Valóban, mert egy kiváló professzorom volt, aki egyébként nyolc nyelven beszélt, magyarul is gyönyörűen. Egyszer rám kérdezett a vizsgán, amikor a szokáskultúráról húztam tételt, hogy nálunk arrafelé, Csíkban ez hogy van. És én nem tudtam. Borzasztóan szégyelltem magam, ez a megszégyenülés vezetett arra, hogy „csak azért is!” utánajárok. Attól fogva következetesen kezdem olvasni, tanulmányozni a keleti népek, a magyarság szokáskultúráját, és emellett döntöttem, mert ebben megláttam népünk egy másfajta történetét.

Mégis, amikor végzett, romántanárként tudott elhelyezkedni Balánbányán, az általános iskolában, de volt igazgató, kultúraszervező, megyei művelődési felügyelő. Később a csíkszeredai Márton Áron Gimnázium oktatója lett, végül kikötött a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemen, a Humántudományok Tanszékének lett alapító vezetője.

– Tanári munkámat szorosán egybekötöttem a kutatói munkával. De még előtte, ne nevéssen, még úttörőszervezet vezetője is voltam, nem tagadom le, mint sokan mások. Annyi mindent tudtam tenni értünk, magyarokért, gyermekeinkért. A nagy nyilvánosság előtt olyan dolgok folyamát állítottam meg, ami ellenünk irányult. Mondok egy példát. A román pionírszervezetnek nem volt

indulója. Az országos büró akkori elnöke kezdeményezett egy olyan dalt, amelynek a második szakasza úgy kezdődött, hogy: „Dák és római unoka vagyok én”. Akkor elmentem az első titkárhoz, megmondtam, hogy részünkről ez elfogadhatatlan. Kimondtam akkor is, ha a kollégám figyelmeztetett: „Fogd be a szádat, nem látod, hogy itt mindenki ellenünk van?!” Remegett a gyomrom, de nem engedtem, így abból a dalból soha nem lett induló.

A félelem megköti az embert.

– Gúzsba köti. A ló sem tud vágatni, ha gúzst kötnek a lábára.

Néprajzi kutatásaiban egyszerre van jelen a tényyszerűség, a szellem és a lélek. Tehát megengedi magának, amit csak kevesen mernek, hogy dr. Balázs Lajos az adatokból nem csupán az eszével, hanem a szíve rezdülésével együtt vonja le a következtetéseit.

– Már nem emlékszem, kinél olvastam, „a tudományt sem szabad, bármennyire is rideg, szív nélkül művelni, mert az is az embert szolgálja”. A ridegség mindig is távol állt tőlem, érzékeny ember vagyok, de nem szentimentális. Viszont semmi sem idegen tőlem, ami emberi. Az egyik példaképem Mikes Kelemen, aki akkor is írt, dolgozott, amikor nem kérte tőle senki. Kőműves Kelemen, ha százegyszer is leomlott a fal, akkor is újrakezdte. Akkor is újrakezdem, hányszor visszatértem egy-egy adatért, egy kicsi részért, mert úgy éreztem, nélküle a fogaskerekék görcsölve forognak.

Rátalált a folklórra, a szokásokra, a hagyományokra, és azóta kutatásaiban mindig hű maradt hozzájuk.

– Dél-Erdélyben fedeztem fel, amikor ott a magyar falvak pusztultak, az embereknek át kellett települniük máshová, de az új helyen is ragaszkodtak évezredes szokásaikhoz. Az ember nemcsak a batyuját viszi ilyenkor, hanem azt, ami a fejében, a lelkében, a vérében van. Aszerint él akkor is, ha idegen környezetbe kerül.

Sokan mondják, Balázs Lajost talán saját kutatási területe jellemzi legjobban. Nem véletlenül választotta Csíkszentdomokost, a karakteres székely falut, amikor a települé-

sek születési, házassági, családi, az elmúlással, halállal kapcsolatos szokásvilágát, rituáléit kutatta.

– A halott *megkerítése* szintén keletről hozott rítusunk. Az embert nem lehet csak úgy elcsapni. A székely társadalomban, törzsben kétszer temették az embert, ez egy nagyon fontos szellemi hagyatékunk, külön temették a testet, és külön a lelket. Még él a haldokló, amikor *megkerítik*. Van ennek egy specialistája, aki egy meggyújtott gyertyával körbejárja a haldokló testét, megáll a fejénél, és elkezd mondani: „Menj ki, én lelkem, a testemből!” A megkerítő a haldokló nevében beszél: „Menj ki, lelkem, a testemből, fogadjon az Úrjézus a karjai közé, szabadítson a Sátántól, hogy ne hághasson meg!” A népmesékben is kétféle princípium van: valaki ellen vagy valakiért, a jó és a rossz, Krisztus és a Sátán. Nekünk, hátramaradottaknak, siralmasoknak is (nagyon szépen mondják) kötelességünk, hogy imáinkkal segítsük a lelkét, hogy Krisztus ölébe kerüljön, és ne a Sátánhoz. Ez a pillanat fogalmazódik meg abban, hogy „induljon a lélek a mi imánkon keresztül az ösvényen arrafelé”.

Negyven éve járja a falvakat, gyűjt, és nem tudja befejezni, hiszen mindig újabb és újabb adatokra bukkan. Például olvastam, hogy a halott mellé két gyertyapálcát tesznek, olyan egyméterest, amellyel a lélek átmegy a Jordán vizén, amely határt von a földi és túlvilág között. A lelket továbbra is élőnek tekintik, ezért – hogy a víz sodrását legyőzze – kell neki az a két pálcá.

– Egy ehhez hasonló dolog van a görög–római mitológiában is, csak hogy ott fizetni kell a csónakosnak, mert ő viszi a lelket. A székely ember lelke saját maga indul át, ő győzi le a víz erejét, s jut át a túlpartra. Ő nem fizet, ő megdolgozik érte! Ezért van bennem is a keleti bölcsesség: „Úgy érz elismerést, hogy ne célozd meg azt!” Természetes, hogy végzem a munkám. Sokan kérdezik, hogyan lehet még ebben a korban is dolgozni. Igen, lehet, szüleimtől kaptam egy olyan utasítást, hogy: „Magadtól láss meg valamit!” Ez lett az életemem.

Hiszem, hogy az elesettek lelke itt, a Nye-regben is átjutott a túlsó partra, abba a másik

dimenzióba, akkor is, ha a túlélők nem tudták megadni nekik a szokásviláguk szerinti segítő végtisztességet. Különös végtisztesség az ágkereszttek, kopjafák temetője, amely megdöbbentő, szívdobogtató látványt nyújt a fenyőerdő ölében, az elásott ágyúk fölött. Nem csak a halottakról szól, elsősorban a túlélők lelkiismeretéről beszél. Könyvének fotóit unokái készítették, Szén János és Szén András. Minden beszélgetésben elmondja, milyen büszke rájuk, akik filmes, fotóművészi pályát választottak maguknak. Voltaképpen elmesélik ezeken a képeken is azt, amit nagyapjuk szavakban mond el, így már nemcsak unokái, de munkatársai is. Megbabonázva néztem, ahogy az egyik képen földig hajol, szinte letérdel egy kis kopjafa előtt.

– Mindent nagy alázattal kell csinálni, nem megyek el mellette azért, mert kicsi, éppúgy szerepe van, mint a nagynak. Erről is le kell olvasnom az írást, mit és ki üzen rajta, meg hát fejet hajtok az öröklét lelkének.

A néprajztudós beszélgetése „adatközlőjével”

Utaltam már rá, két év telt el, mire igazából megkezdtem fenn a tetőn a munkát, minden ágkeresztet, minden kopjafát megvizsgáltam, leírtam a jellemzőit, illetve diktafonba mondtam minden nevet és üzenetet, amelyet a látogatók itt hagytak. A hajnali órákban kezdtem, amikor a temető csendjét csak a diktafonba olvasó hangom és a madáracsicsérgés törte meg. Kilenc-tíz óra tájékán már jöttek a látogatók, megszakított-

ták szorgalmam, megnehezítették „adatközlőim-mel”, a kopjafákkal való beszélgetéseimet. Lehet, hogy sokan akkoriban eszementnek tartottak, hallván egyoldalú párbeszédemet. Aztán jött az ezernyi cédula elemzése, időrendbe állítása. Közben rengeteg kérdés járt a fejemben: kikhez jutott el a kopjafák állításának híre, miért éreznek egyre többen készletet arra, hogy kopjafát állítsanak? Milyen spirituális, lelki gondolatokat, érzelmeket indított el a magyarságban, határok fölötti körökben? Ezekre válaszoltam 2018-ban megjelent könyvemben, s bővítettem azóta is a titkok megfejtését tanulmányaimban. 2017 őszén fejeztem be a terepmunkát: összesen 381 sírjelet tudtam leolvasni, ebből 342 kopjafa volt. Számuk 2020-ban már meghaladta a 450-et. Ahogy már utaltam is rá, szakmám parancsa szerint sem törekedtem a csata történetének kutatására, hanem az érdekelt: hogyan él egy történelmi esemény egy nemzet tudatában? Milyen érzéseket, érzelmeket kelt, milyen emlékeket képes ébren tartani a 21. században, képes-e magyarságuk öntudatát felébreszteni azokban is, akik eddig nemigen gondoltak erre, és erősítheti-e az ott-hon maradottak és a több mint száz éve elszakított nemzetrészek immunrendszerét?

A könyvében is láttam, de későbbi tanulmányában is egy grafikont. Miért érezte szükségét, hogy szellemi, lelki indíttatások hátterét mértani pontossággal mutassa be?

– Igen érdekes dolgokra lettem figyelmes, ahogy gyűjtöttem a látogatások évszámait, a kopjafaállítás dátumait. Az 1989 utáni politikai változások az egész Kárpát-medencét izgalomban tartották. Mintha mozgósítás történt volna. Hogyan hatott ez a látogatók számára? Kezdetben bátortalanul, mintha még mindig benne lett volna a félelem az emberekben, de megindultak. Ezt akkor vettem észre, mikor a grafikont megszerkesztettem, a függőleges tengelyre az abban az évben állított kopjafák számát, a vízszintesre az évek számát írtam 1988-tól. Kezdetben alig mocorgó ütemben, cikcakkosan halad a vonal, aztán 2005-ben hirtelen megugrik, 2006-ban még jobban, 2009-ben már az egekbe szökkent! A választ most is az adatközlőktől vártam, az egyik oldalról csaknem mindenkitől így hangzott: „Mi nem azok vagyunk, akik ellenetek

szavaztak 2004 decemberében.” A másik oldalról pedig így: „Ez egyfajta vezeklés a leszavazásunk miatt.”

Emlékeznek rá, a népszavazás a kettős állampolgárság felvételét szándékozta megkönnyíteni a magyaroknak, bárhol is éljenek a nagyvilágban, de a Gyurcsány vezette baloldali körök hazugságai eredménytelenné tették.

Hogyne emlékeznénk, 23 millió román munkavállaló bevándorlásával riogatott az MSZP és az SZDSZ. A cinizmusuk az eget ostromolta, az MSZP egy Erdélyben nyomtatott kiadvánnyal kampányolt a NEM mellett. Addig hazudtak, amíg elérték, hogy kevesen menjenek el szavazni, így bár több volt az IGEN, mint a NEM, mégsem lehetett sikeres a népszavazás. És akkor jött a „csak azért is”, a dac! Az is elindult mások helyett vezekelni, akinek ez eddig eszébe sem jutott. És nem késlekedett a helyreigazítás sem: 2010-ben a második Orbán-kormány vezetése alatt a parlamenti képviselők elsőprő többségével szavazták meg a kettős állampolgárság könnyítést felvételéről alkotott törvényt, amely minden magyarra vonatkozik, bárhol is éljen szétszóródva a nagyvilágban.

– Jöttek a magyarok Nyergesztetőre, már nem a helybeliek látogatásáról szóltak a történetek, hanem a megmaradt kis hazából, sőt a távolabbról érkezőkéről. A korábbi összegzésemhez hozzáteszek 2020-ból való adatokat: kopjafák, sírjelet állító azonosítható települések száma 245, nem jelöltek száma 46, a 245-nek 71%-a magyarországi, 20%-a erdélyi, 2%-a felvidéki és kárpátaljai, 2% alatti a délvidéki (szerbiai), hollandiai, franciaországi, ausztráliai, lengyelországi, venezuelai, törökországi, 4%-a ismeretlen. A számoknál is többet mond a magyarok és székelemek szellemi, lelki egymásra találása.

Nem lehet könnyek nélkül olvasni a piros-fehér-zöld szalagok feliratait: „Egyek voltunk, egyek maradunk.”

„Zúgó erdők, kéklő sziklák, / Eső verte kopják, / Visszhangozzák: Egy az Isten, egy a nemzet.”

„Valaha úgy tartottuk, hogy a magyar nem hisz, hanem tud. Nem imád, hanem tisztel.

Nem valami ellen, hanem céljai megvalósításáért küzd. Nem őseit követi, hanem azt követi, amit ősei is követtek.”

„Nem az hal meg, kit eltemetnek, az hal meg, kit már nem emlegetnek.”

„Könnycsepp hulljon a hősökért, kik halhatatlanok.”

„Mi itt keresztre rendeltetve állunk, / minket a hűség Krisztus szege tart / Égő reményesség: árva hunjaidból jövőt nevelni, embert és magyart.”

„Erősítse nemzeti összetartozásunkat önfeláldozó szabadságharcos Honvédő Hőseink példája, kik a saját vérükkel örökre felírták nevüket a havasi égboltra!”

„Percre se feledd, hogy testvéred minden magyar, bárhol is éljen. Összetartásban rejlik csak erő...”

– Ez a nagy üzenete Nyergestetőnek, ezt nem is kell, nem is lehet ragozni, egyszerűen erről van szó, maga a tett, minden egyes ágkereszt, az összes kopjafa mond valamit, és összeáll az egy nemzethez való tartozás szimbólumává, amelynek identitásörző ereje van. Nem tagadom, sőt elfogadom, amit Széchenyi mondott, hogy „nyelvében él a nemzet”, de a mai körülmények között szimbólumaiban is. Hiszen sokan vannak már, akik nem beszélnek az anyanyelvüket, de vallják az egy nemzethez való tartozásukat. Nyergestető itt úgy beszél a magyar nemzeti identitásról, hogy nem szól hangosan egy szót sem, és mégis mindent elmond.

Volt itt egy különös fenyő, egy mitikus, élő kopjafa, példázat a fasors és az emberi sors közös alakulására. Mintha már mesélt is volna róla egyszer Balázs Lajos.

– Egy nagy szélvihar támadt 2002. március 8-án, hatalmas területen ledöntött, földre tepert minden fenyőt. Egy szál az emlékoszlop közelében mégis lábba maradt. Akkor jött egy kozmási fiatalember, és motorfűrészrel kopjafát faragott ebből a különös fenyőből. Felfelé ívelő törzsére motívumokat faragott. Élő kopjafának nevezték el, így állott és csodálták 14 éven át. A közeli

panzió tulajdonosa minden reggel elsőként reávetette szemét. És egy reggel rémülten látja, hogy le van dőlve, darabokra törött. Idegenkezűségre gyanakodtunk, aztán kiderült, hogy mégsem. Magától dőlt le. Igen ám, de mikor? Ez a fadráma 2016. június 4-én történt, éppen Trianon napján!

A könyvében is leírta, a vendéglős szavával: „Örökké úgy képzeltem el, ha ránéztünk, hogy ez egy huszár, karddal a kezében. Június 4-én megyek ki a kapun s látom, valami furcsa. Nincs ott a fa. Nézem s látom a fa le volt esve, három darabba törve, volt a maroklat megfaragva, kb. 4 méteres törzs, és a hegye megint meg volt faragva. Elkorhadt és kidőlt. Ezt alá tudom támasztani, mert lefényképeztem, pont június 4-én, reggel 8 órakor. Jött egy fiatalember, s azt megkértem, hogy segítsen. A törzset nem, de a faragott részeket behoztam azzal a szándékkal, hogy fedél alá tegyem és megmentsem. Azóta itt van az udvarban. Az a gyerek faragta még belé, hogy »mint a szálfák, kettétörték«.”

– Március idusán egy másik famitosz is felidéződik bennem, amely szintén példázza az ember és a fa mitikus sorshasonlatosságát. Kányádi írja Petőfi Sándorra emlékezve: „Haldoklik az öreg tanú, / Petőfi vén körtefája, / Azt beszélnek ő látta volt, / verset írni utoljára.”

Egy utolsó dátum, itt is, ott is. Sorsdöntő egy költő életében, sorsdöntő egy nemzet életében. Mindkettő gyönyörű és megrendítő mítosz. És köszönetet mondok minden ágkeresztes és kopjafaültetőnek, akik a nemzeti kegyelet örökmécsesét gondozzák, mert én Nyergestetőn ezt az ágkeresztes, kopjafás temetőt a nemzet örökmécsesének tartom. Ébren tartja azt, hogy vagyunk, hogy együvé tartozunk, és ennek a kicsi lángnak mindig égnie kell! Most már csak egy vágyam maradt, hogy Nyergestetőt hivatalosan is a magyar nemzeti emlékhelyek sorába vegyék – mondja nagy sóhajtással dr. Balázs Lajos, Székelyföld néprajztudósa.